

תוכן העניינים

ז	תודות
	פתח דבר
ט	חוש האור של השפה הנפשית
	פרק ראשון
1	שפה קונקרטית ופסידו־שפה
	פרק שני
33	השסע בין הקול למובן: הפונקציה הכפולה של התחביר הפסיכוטי
	פרק שלישי
53	שפת הזיקית של הפרוורסיה
	פרק רביעי
76	התחביר האוטיסטי כשימוש הופכי בנקודת עוגֶב
	פרק חמישי
98	על היעדר פונקציית העד בנפש
	פרק שישי
132	בחילה כסירוב לשפת אם: הביטוי הפסיכוסומטי, המטפורי, המטונימי והפסיכוטי
	אחרית דבר
157	הרב המופחת מן המועט: פירוש ופירוש יתר
167	רשימת מקורות

פתח דבר

חוש האור של השפה הנפשית

ספר זה הוא ניסיון לחשוב על הווריאציות השונות של השפה הנפשית ואופני הביטוי שלהן בתוך המבנה הנפשי והשיח הבין-אישי. איזה שסע יוצרת השפה הפסיכוטית? מהו תחביר אוטיסטי? מהן צורות הביטוי של הגוף וכיצד מיתרגמים כל אלה למלאכת הפירוש? שאלות אלה ואחרות הקשורות בהן העסיקו אותי במשך השנים לא רק בעבודתי עם מטופלים שונים, ולנוכח השפות הייחודיות וסוגי השיח הייחודיים שנוצרו בינינו בתוך חדר הטיפולים, אלא גם במפגש שלי עם יצירות ספרותיות שונות ועם סוגי התחביר הייחודיים שהשיח שלהן יוצר עם הקורא.

במאמרו על הצְוּרָה (מרווח או הפסק) וילפרד ביון מדבר על כך שכדי לשמוע את שמתרחש בה, יש לשמוע מעבר לרעש של המילים הנאמרות (Bion, 1977a). סוג הקשב שהוא מציע דומה מאוד להקשבה למה שמכונה במוזיקה 'הטונים העיליים'. זהו קשב המזהה משהו שאיננו רק מעבר לטונים אלא גם מעבר לטונליות, כלומר מצוי מחוץ לסולם המוזיקלי אף כי הוא נובע ממנו וקשור בו; זהו קשב המזהה את מה שכמוס בתוך הטונליות בלי שהוא מקבל בתוכה ייצוג פורמלי. זו היכולת להאזין ליסודות המרחפים, אלה הממוקמים על תדר אחר ולכן זקוקים גם לתדר אחר של האזנה. איכויות הטונים העיליים של הכלים השונים הן אלה היוצרות למעשה את הייחוד הקולי והצלילי של הכלים האלה.

בתוך מלאכת ההאזנה לנפש, כמו בהאזנה למוזיקה, על האוזן להיות כרויה אל היסוד המיוחד, המבדיל. להאזנה מן הסוג הזה מכוונים פרקי הספר הזה, העוסקים בניבים השונים של השפה הנפשית. כוונתי אינה רק לאפיון מרקמי הקצה הדיאלקטיים, כלומר לאפיון המקרים המובהקים של כל קטגוריה נפשית, אלא

גם לזיהוי אזורי התחביר המובהקים האלה במופעיהם היום-יומיים, הפשוטים, בתוך השפה הרגילה ובאישיות הלא-פתולוגית. התמקדות במבנים פתולוגיים לכאורה (פסיכויים, אוטיסטיים, פרוורטיים) איננה התמקדות שמקורה בעמדה שיפוטית כלפיהם, אלא דווקא בניסיון לזהות את האופן שבו הנפש יוצרת את עצמה באמצעותם או מכוננת דרכם את הדקדוק הפנימי המיוחד אותה, את תהליך הארגון הנפשי שהפסיכואנליטיקאי הבריטי כריסטופר בולס מכנה 'הידוע שאינו נחשב' (the unthought known), זה היוצר את הדפוס המהותי המבחין כל פרט באשר הוא.

הפרק הראשון של הספר עוסק בשתי צורות בסיסיות של עיכוב בהתפתחות השפה הנפשית, שכל אחת מהן יכולה לחבור לסוגי שיח מגוונים: השפה הקונקרטית, המושתתת על השטחה, והפסידו-שפה המושתתת על הסתרה. הפרק השני דן בשסע שבין הקול לבין המובן המאפיין את התחביר הפסיכויטי, ובתפקיד הכפול של התחביר הפסיכויטי כמגן על האני מפני המגע הבלתי נסבל עם איווי המוות. הפרק השלישי עוסק בשפת הזיקית של הפרוורסיה ובקשר שבין המבנה הפרוורטי לבין הסצנה הראשיתית המדומיינת כמאורע ללא עד. אחריו בא פרק המציע להבין את התחביר האוטיסטי כשימוש הופכי במה שמכונה בעולם המוזיקה 'נקודת עוגב'. הפרק החמישי עוסק בשפה הטראומטית ובמאפיין המרכזי של היעדר פונקציית העד הנפשית בתוכה. הפרק השישי דן בשפה הפסיכוסומטית ובהבחנה בין ביטויים גופניים מטפוריים לבין ביטויים גופניים מטונימיים ופסיכויטיים. אחרית הדבר עוסקת בתורת המידות הייחודית של שפת הפירוש.

הפרקים השונים מלווים בדוגמאות קליניות מפורטות, בצד קריאה של יצירות ספרות משל ריינר מריה רילקה, סמואל בקט, ז'אן-פול סרטור, יוסיף ברודסקי ופאול צלאן.

'על פי חוש האור שלה אתה מנחש את הנפש', כותב פאול צלאן בשיר 'טורג שפה'. הספר הזה הוא אפוא ניסיון לכוון את הזרקור אל חוש האור של השפה. אם החלל מסמן מעצם מהותו את מה שנעדר ממנו, כי אז השפה, שהמילים שלה הן חורי המסגרת דרכם נשמט מה שאיננו ניתן לייצוג, היא הקירוב הגדול ביותר שלנו אל מה ששוכן מעבר לייצוג הזה ומעבר ליכולתנו לייצג.